

Helsingin keisarilliseen palatsiin Pietarista vuosina 1838–1848 hankitut Gambs-huonekalut

Helsingistä oli tullut vuonna 1812 virallisesti Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki. Se oli kärsinyt suuria vaurioita vuoden 1808 tulipalossa, ja sille piti muutenkin rakentaa edustava uusi keskusta. Hallitusneuvos J. A. Ehrenström loi kaupungille uuden asemakaavan ja saksalaissyntyinen arkkitehti Carl Ludvig Engel nimitettiin intendenttikonttorin päälliköksi johtamaan kaupungin suunnittelua näyttävään empire-tyyliin. Yhtenä tärkeänä rakennushankkeena oli alusta asti keisarillinen palatsi, jota suunniteltiin vuosien ajan eri paikkoihin.

Väliaikaisena keisarillisena residenssinä Helsingissä toimi kenraalikuvernöörin talo, joka oli laajennettu Engelin suunnitelmien mukaan siihen tarkoitukseen entisestä Bockin talosta vuosina 1816–1819.¹ Se oli kuitenkin tarkoitukseensa aivan liian pieni. Monien vaiheiden jälkeen kauppatorin kupeessa sijainnut, Pehr Granstedtin suunnittelema ja vuosina 1813–1820 rakennettu kauppaneuvos Heidenstrauchin talo ostettiin 1837 Helsingin keisarilliseksi palatsiksi. Nykyisin sama rakennus toimii presidentinlinnana.

Engel, joka olisi halunnut suunnitella kaupunkiin palatsiksi uudisrakennuksen, joutui nyt suunnittelemaan rakennuksen vaikeat muutos- ja laajennustyöt. Hänellä oli apunaan poikansa Carl Alexander Engel.² Rakennus oli keisarillisen palatsin tarpeita ajatellen aivan liian pieni ja vaatimaton. Välttämättömät juhlasalit jouduttiin rakentamaan hieman väkinäiseen muotoon, kulmittain sisäpuolelta puurakennusten paikalle.³ Sen sijaan sisustamisella ei ollut rajoittavia tekijöitä ja palatsiin voitiin hankkia Pietarista parasta mahdollista laatua olevia huonekaluja ja tekstiilejä. Suurin osa Pietarista tilatuista kalusteista tuli arvostetusta Gambsin huonekaluliikkeestä.

Helsingin keisarillisen palatsin palatsinhoitajaksi oli 1837 nimitetty vapaaherra O. W. Klinckowström (1778–1850).⁴ Hän oli alun perin ruotsalainen, mutta hän oli joutunut muuttamaan skandaalin takia ulkomaille ja 1816 hän muutti perheineen Suomeen. Hän oli tutustunut Suomen kenraalikuvernöörinä toimineeseen ruhtinas Menshikoviin Stralsundissa 1805 Ruotsin ja Venäjän yhteisissä sotatoimissa Napoleonia vastaan ja päässyt hänen suosionsa. Sen ansiosta hän pääsi vä-

¹ Blomstedt 1992, 31.

² Nikula 1992, 129–130.

³ Nikula 1992, 134.

⁴ Blomstedt 1992, 36.

Kuva 1. Gambsin myymälä Pietarissa Malaja Sadovaja -kadulla. Kuva julkaistiin *Illustracija*-lehden numerossa 33/1845, s. 509.

hällä vaivalla hyviin asemiin Suomen senaatin virkamiehenä. Klinckowströmillä oli silti ristiriitainen maine pyrkyryytensä ja pinnallisuutensa takia. Hän suhtautui kevyesti valtiollisiin asioihin ja hänet tunnettiin suomalaisvastaisuudestaan. Klinckowström pääsi kuitenkin toteuttamaan itseään mitä suurimmassa määrin keisarillisen palatsin hoitajan virassa, sillä hänen vastuullaan oli palatsin sisustaminen. Siihen hän suhtautui kaikesta päätellen suurella hartaudella. Klinckowström oli rakennuttanut Helsingin Kruununhakaan samoihin aikoihin oman talon muodikkaaseen uusgoottilaiseen tyyliin, ja se oli sisustettu hienoilla huonekaluilla ja useilla arvokkailla maalauksilla, vaikka häntä tuskin voi sanoa syvälliseksi taiteentuntijaksi, pikemminkin pinnalliseksi hienostelijaksi. Hänellä oli kuitenkin erinomaiset valmiudet sisustaa keisarillinen palatsi edustavasti viimeisimmän muodin mukaan.⁵

Syksyllä 1837 Klinckowström tilasi palatsiin suuren määrään huonekaluja yhdestä Pietarin hienoimmista huonekaluliikkeistä, Veljekset Gambsilta.⁶ Se oli Saksasta 1790 Pietariin muuttaneen ebenisti Heinrich Gambsin (1765–1831) perustama liike, joka oli tuolloin hänen poikiensa Peterin (1802–1871) ja Ernstin (1805–1849) hallussa. Vuodesta 1809 Gambsin liike oli toiminut Pietarissa Ma-

⁵ Pettersson 2004, 42–63.

⁶ Gambsin paperit vuodelta 1838. Fa 2, TPK/KA.

laja Sadovaja -kadulla (*kuva 1*). Se oli tehnyt jo pitkään huonekaluja Venäjän keisarillisiin palatseihin. Heinrich Gambs oli saanut hovipuusepän statuksen 1810 ja hänen poikansa Peter sai saman vuonna 1828. Esimerkiksi Pietarin Talvipalatsia sisustettiin samoihin aikoihin 1837 jälleen sattuneen tulipalon jäljiltä uudestaan paljolti juuri Gambs-huonekaluilla.⁷

Gambsin huonekaluliikkeen 28.2.1838 päivätyssä tavarantoimituslistassa on yhteensä 69 kirstua huonekaluja⁸, jotka Karjalan kannaksen pitäjien talonpojat toivat Pietarista Helsinkiin.⁹ Sen lisäksi on olemassa Gambsin 15.3.1838 päiväty lasku, johon sisältyy tarkka suunnitelma huonekalujen sijoittamisesta palatsin eri huoneisiin.¹⁰ Se perustuu todennäköisesti Klinckowströmin tekemiin suunnitelmiin. Papereissa mainitaan usein huonekalujen mitat, joten yhdessä vanhojen inventaarioluetteloiden ja osaan huonekaluista tehtyjen sijaintipaikkamerkintöjen kanssa osa huonekaluista on mahdollista identifioida tarkasti. Tässä vaiheessa osa palatsin huoneista jäi kuitenkin vielä sisustamatta.

Toimituserässä oli huonekaluja niin salonkeihin kuin kylpyhuoneisiinkin, mutta ne oli tarkoitettu vain keisariperheen käyttöön tuleviin tiloihin. Tässä artikkelissa käsitellään kuitenkin vain kalustuksen yleisilmettä ja tärkeimpiä huonekaluja. Palatsin tilat olivat suhteellisen pienet ja vaatimattomat keisarillisiin tarpeisiin, mutta niiden kalustus tuli olemaan aivan yhtä korkeaa tasoa kuin Pietarin Talvipalatsin asuinhuoneissa. Vuoden 1845 inventaarioluettelon mukaan huonekalut olivat useimmiten pähkinäpuuta tai mahonkia ja päällystetty hienoilla kankailla: taftilla, silkillä ja camelotilla sekä saffiaanilla. Monenlaisilla tupsuilla, hapsuilla ja yööreillä koristellut verhot ovat olleet yhtä laadukkaista materiaaleista tehtyjä.¹¹ Jonkinlaisen käsityksen senaikaisista interiööreistä palatsissa voi saada Talvipalatsista 1800-luvulla tehdyistä interiööriakvarelleista¹², vaikka huonetilojen koko onkin niissä useimmiten suureellisempi (*kuva 2*).

Tavarantoimituslistassa esiintyy monien huonekalujen kohdalla maininta *rococo*. Tämä heijastaa juuri näihin aikoihin, 1830-luvulla tapahtunutta uusrokoon representaatiota venäläisessä huonekalutaitteessa. Myöhäisempirehuonekalut alkoivat muuntua olemukseltaan koristeellisemmiksi ja rönsyävimmiksi, vaikka niiden perusolemusta vielä leimasikin empiren ryhdikkyys. Tyyliä sanotaan Venäjällä Nikolain empireksi keisari Nikolai I:n mukaan.¹³ Uusrokoon muotokieli oli kuitenkin selkeästi näkyvissä. Tämän aikakauden huonekalut edustavat siirtymävaihetta empirestä kertaustyyliin, mikä tekee niistä erityisen mielenkiintoisia ja ristiriitaisiakin esineitä, sillä empire ja rokokoo ovat hengeltään kaukana toisistaan.

⁷ Chenevière 1988, 291-292; Stratmann-Döhler 1994, 172; The Winterpalace Saint Petersburg 1995, passim.

⁸ Gambsin tavarantoimituslista 28.2.1838. Fa 2, TPK/KA.

⁹ Palatsin tilit 1838. Gr 1, RakH/KA.

¹⁰ Gambsin lasku 15.3.1838. Fa 2, TPK/KA.

¹¹ Keisarillisen palatsin inventaarioluettelo vuodelta 1845. Fa 2, TPK/KA.

¹² The Winter Palace Saint Petersburg 1995, passim.

¹³ Tohtori Iraida K. Bottin suullinen tiedonanto 10.3.2009.

Kuva 2. Suuriruhtinatar Maria Aleksandrovan budoaari Pietarin Talvipalatsissa. Huonekalut hankittu Gambsilta 1840. E. P. Haun akvarelli 1800-luvun puolivälistä. Kuva teoksesta *The Winter Palace Saint Petersburg* 1995, 166–167.

Eräät toimituserän huonekalut ovat kuitenkin vielä selkeästi empireä. Esimerkiksi keisarin työhuoneeseen oli hankittu tavalliselta lipastolta näyttävä 18-lokeroinen arkistokaappi,¹⁴ jonka sivupylvästä painamalla julkisivun kolme valelaatikkoa avautuvat 90 astetta paljastaen samalla lokerot (*kuvat 3a ja 3b*). Se on hyvin suoralinjainen ja yksinkertainen huonekalu, joka on mahdollisesti Gambsin huonekaluliikkeen vanhempaa varastoa tai sitten vanhan tyyllisiä malleja on vielä valmistettu rinnakkain uudempien kanssa. Keisarin työhuoneen sohva oli myös suoralinjainen ja yksinkertainen (*kuva 4*).¹⁵ Nikolai I:n pienessä työhuoneessa Pietarin Talvipalatsissa oli samaa tyyppiä edustanut sohva.¹⁶

¹⁴ TPK 22.

¹⁵ Gambsin lasku 15.5.1838. Fa 2, TKA/KA; TPK 31.

¹⁶ *The Winterpalace Saint Petersburg* 1995, 118–119.

Kuvat 3a ja 3b. Keisarin arkistokaappi suljettuna ja avattuna. Gambs 1838; nykyisin Presidentinlinnassa. Kuva: Jukka Relas.

Kuva 4. Keisarin työhuoneen sohva, niin sanottu englantilainen divaani, oli alun perin päällystetty vihreällä sahviaanilla. Gambs 1838; nykyisin Presidentinlinnassa. Kuva: Museovirasto.

Toisen kerroksen siniseen förmaakiin, nykyiseen tasavallan presidentin viralliseen työhuoneeseen, hankittiin myös osittain vähän vanhempaa mallia oleva pähkinäpuinen sohvakalusto. Siihen kuuluu kaksi sohvaa, kahdeksan nojatuolia ja kuusi pikkutuolia (*kuva 5*).¹⁷ Auguste de Montferrandin piirtämät¹⁸ tuolit selkänöjien pelta-muotoineen ja koristeellisine käsinojineen ovat täysin 1820-luvun mallia.¹⁹ Sohvat ovatkin jo paljon enemmän oman aikansa tuotteita. Pikkutuolien ja sohvien koristeilla ei ole mitään yhteistä, eikä niitä voisi mieltää samaan kalustoon kuuluviksi, vaikka yksinkertaiset jalat ovatkin samaa tyyppiä. Nojatuolien käsinojat liittävät ne kuitenkin yhteen. Sohvien selkänöjien päällä kurinalaisesti olevat koristeet ovat jo täysin uusrokokoota, vaikka sohvien ryhdikäs ja jokseenkin kulmikas perusolemus palautuukin vielä empireen. Tämä kalusto edustaa mielenkiintoisella tavalla tyyllillisen siirtymäkauden tapaa yhdistellä erilaisia elementtejä keskenään.

Kuva 5. Sinisen förmaakin mahonkinen kalusto on alun perin ollut verhoiltu raidallisella sinisellä silkillä. Gambs 1838; nykyisin Presidentinlinnassa. Kuva: Jukka Relas.

¹⁷ TPK 2:1-10, Toinen puoli kalustosta on nykyisin Tamminiemessä.

¹⁸ Tohtori Irida K. Bottin suullinen tiedonanto 8.9.2009.

¹⁹ Heinolan kaupunginmuseon kokoelmiin kuuluu pietarilainen 1820-luvun sohvakalusto, jonka tuolit ovat muuten identtiset näiden Linnan tuolien kanssa, paitsi nojatuolien käsinojien osalta. Heinolassa ne ovat marsalkansauva-aiheiset.

Gambsin liikkeen tekemässä sisustussuunnitelmassa keisarin suurta förmaakia varten oli ajateltu iso pähkinäpuinen sohvakalusto (kuva 6), mutta se sijoitettiin keisarin suureen förmaakiin eli nykyiseen keltaiseen saliin.²⁰ Tähän kalustoon kuuluu kaksi sohvia, 12 nojatuolia ja kahdeksan pikkutuolia. Sohvat ovat äkkiseltään katsottuna hyvin samankaltaiset kuin edellisessä kalustossa²¹, mutta ne ovat jo selvästi lähempänä uusrokootta ja yleiseltä olemukseltaan raskaampia ja ryhdittömämpiä. Kasvi- ja simpukka-aiheet koristavat rönsyvästi koko selkänojan yläosaa toisin kuin edellisen kaluston sohvilla, missä ne ovat hillitysti vain rajatuilla alueilla selkänojan päällä. Hyvä esimerkki tyylillisen siirtymävaiheen hapuilevuudesta ja ristiriitaisuudesta ovat kaluston jalat. Ne ovat alaspäin kapenevat, rihlatut ja hyvin suoralinjaiset. Ne ovat huomattavan eripariset kaluston yleisen olemuksen kanssa, jota hallitsevat muuten niin orgaaniset muodot. Kalusto on hyvin taidokasta työtä monine puuleikkauksineen. Sohvilla kasvi- ja simpukka-aiheet puuleikkaukset on petsattu tummiksi ja niitä korostaa

Kuva 6. Keisarin suuren förmaakin kalustoa. Pähkinäpuisessa kalustossa on alun perin ollut tehosteena palisanteria jäljitteleviä oottrausraitoja, joita osassa kalusteita on vielä näkyvissä. Kalusto on alun perin ollut verhoiltu punaisella silkillä. Gambs 1838; nykyisin Presidentinlinnassa. Kuva: Jukka Relas.

²⁰ TPK 33:1-12; Gambsin lasku 15.3.1838. Fa 2, TPK/KA.

²¹ TPK 2:1-10.

vaaleampi tasainen tausta. Kaluston yleisilme on kuitenkin raskas. Linnassa on myös kuuden pikkutuolin sarja²², joissa on täsmälleen samanlainen yläosa kuin tämän kaluston tuoleissa, mutta jalat ovat tyyliin paremmin sopivat, kasviaiheihin koristellut.

Tuohon aikaan sohvakalustoihin ei vielä valmistettu omia pöytiä, vaan pöydät olivat itsenäisiä huonekaluja, jotka istutettiin enemmän tai vähemmän onnistuneesti toisiinsa kuuluvien istuinhuonekalujen keskelle. Keisarinnan suuren förmaakin sivusohvaryhmien keskelle hankittiin samanlaiset vaaleat pähkinäpuiset uusrokoko-pöydät (kuten *kuvassa 6*).²³ Keskimmäisen sohvaryhmän yhteyteen tuli taas samantapainen isompi pöytä (*kuva 7*)²⁴, jossa on hyvin raskas ja koristeellinen mustaksi petsattu keskusjalka. Sitä vastoin pöydän kansi on koristeellista reunusta lukuun ottamatta vaaleaa pähkinäpuuta, ja ne muodostavat yhdessä melkoisen kontrastin. Monimuotoisessa uusrokoko-jalassa on aavistettavissa suorastaan barokkista rehevyyttä.

Silti Gambs-erän ehkä kaikkein erikoisimmat huonekalut ovat kaksi nojatuolia, jotka on Gambsin sisustussuunnitelmassa sijoitettu keisarinnan makuuhuoneeseen (*kuva 8*).²⁵ Ne ovat matalaselkäisiä ja perusolemukseltaan kantikkaita, mutta hyvin runsaasti koristeltuja. Gambsin papereissa ne mainitaan rokokoomallisiksi, mikä ei kuitenkaan aivan ensimmäisenä tule mieleen. Ne ovat pikemminkin perusmalliltaan 1600-luvun hollantilaisiin esikuviin palautuvaa uusbarokkia, mistä kertoo matala ja kantikas perusmuoto sekä monien osien kierresorvaukset. Mainittua rokokoota edustavat lähinnä ovaalia muotoa lähenevän selkänojan simpukkamaiset leikkauskoristeet. Nojatuolien käsinojissa on puolestaan nähtävissä vielä myöhäisempiren piirteitä. Nojatuolit ovat jonkinlaista myöhäisempiren perustalle kehittyneiden varhaisten kertaustyylien sekamuotoa: puoliksi uusbarokkia, puoliksi uusrokokoota.

Keisarinnan tiloihin sijoitettiin koristeellinen pähkinäpuinen, rokokoohenkinen kampauspöytä (*kuva 9*).²⁶ Siinä on tavattoman rönsyäviksi ja orgaanisiksi veistetyt jalat. Pöytälevyn päällä on kaksi pientä kaappia ja niiden välissä on peili. Tässäkin huonekalussa koristeleikkaukset on petsattu taustaa tummemmiksi. Olemukseltaan hyvin samantapainen on rikkaasti koristeltu hyllykaappi (*kuva 10*).²⁷ Sen alaosassa on kaksiovinen kaappi ja sen päällä on irtonainen kolmiosainen hyllykkö, jonka takana on peili. Hyllyille on ollut tarkoitus sijoittaa koriste-esineitä, joita peili on sitten korostanut. Pietarin Talvipalatsissa vastaanlainen Gambsin tekemä hyllykkö on ollut 1800-luvun puolessavälissä suuriruhtinatar Maria Aleksandrovnan budoaarissa ja siihen oli rakennettu eräänlainen alttari ikoneineen (ks. *kuva 2*).

²² TPK 33:13-18.

²³ TPK 57; Gambsin lasku 15.3.1838. Fa 2, TPK/KA.

²⁴ TPK 60; Gambsin lasku 15.3.1838. Fa 2, TPK/KA.

²⁵ TPK 129:1-2; Gambsin lasku 15.3.1838. Fa 2, TPK/KA.

²⁶ TPK 306.

²⁷ TPK 307.

Kuva 7. Iso pähkinäpuinen sohvapöytä, joka on alun perin ollut keisarinnan suuressa förmaakissa. Gambs 1838; nykyisin Presidentinlinnassa. Kuva: Jukka Relas.

Kuva 8. Nojatuoli on sijainnut parinsa kanssa keisarinnan makuuhuoneessa. Tuoleissa on alun perin ollut sininen verhoilu. Gambs 1838; nykyisin Presidentinlinnassa. Kuva: Jukka Relas.

Kuva 9. Keisarinnaan pähkinäpuinen kamppauspöytä on sijainnut hänen pukeutumishuoneessaan. Gombs 1838; nykyisin Presidentinlinnassa. Kuva: Jukka Relas.

Kuva 10. Pähkinäpuinen hyllykaappi on sijainnut keisarinnaa makuuhuoneessa. Vrt. kuvaan 2. Gombs 1838; nykyisin Presidentinlinnassa. Kuva: Jukka Relas.

Palatsiin hankittiin 1840-luvun alussa kalusteita useilta valmistajilta Pietarista ja Helsingistä.²⁸ Gombsin liikkeestä tilattiin 1843 joukko erilaisia huonekaluja pääasiassa palatsin toisen kerroksen punaiseen kabinettiin. Niihin kuului punaisella sametilla päällystetty, pähkinäpuinen, kauttaaltaan topattu sohvakalusto (*kuva 11*), jossa oli käsinojissa koiran pään muotoon veistetyt koristeet (*kuva 12*).²⁹ Keisarinnaa makuuhuoneeseen hankittiin Gombsilta vielä 1848 uusrokokokatolyhty (*kuva 13*).³⁰

Gombs-huonekalujen hankinta osuu tyylihistoriallisesti mielenkiintoiseen empiirien ja alkavien kertaustyylien taitekohtaan. Monissa tämän ajan huonekaluissa on yhdistetty erilaisia tyylipiirteitä hyvin monipuolisesti. On merkillepantavaa, että keisarin tiloihin sijoitettiin vanhoja, Helsingin kenraalikuvernöörin taloon

²⁸ Keisarillisen palatsin tilit. Gr 1-2, RakH/KA.

²⁹ KA, Rakennushallituksen arkisto Gr 2: Gombsin lasku 15.2.1843. Kalusto näkyy 1924 Linnan turkkilaisesta huoneesta otetussa valokuvassa, TPK:n arkisto.

³⁰ KA, Rakennushallituksen arkisto Gr 2: vuoden 1848 tilinpäätös. Kattolyhty näkyy 1924 Linnan turkkilaisesta huoneesta otetussa valokuvassa, TPK:n arkisto.

Kuva 11. Keisarillisen palatsin punaisen kabinetin pähkinäpuinen sohvakalusto, jonka punaisesta sametista huone sai nimensä. Kalusto on kuvattu kenraalikuvernöörin talossa, jossa se oli 1900-luvun alussa. Kaluston nykyinen olinpaikka on tuntematon. Kuva: Helsingin kaupunginmuseo.

Kuva 12. Yksityiskohta koiranpääkoristeisesta tuolista. Kuva: Tasavallan presidentin kanslian arkisto.

Kuva 13. Keisarinnan makuuhuoneeseen Gambsilta vuonna 1848 hankittu uusrokokookattolyhty. Valaisimen nykyinen olinpaikka on tuntematon. Kuva: Museovirasto.

Pietarista 1819 hankittuja juhlallisia empire-huonekaluja. Uudemman tyylin rönsyävät ja olemukseltaan vähemmän majesteettilliset huonekalut sijoitettiin sen sijaan etupäässä keisarinnan huoneisiin.³¹ Silloin ehkä katsottiin, että keisarin tiloihin sopivat muotikalusteita paremmin hieman vanhemmat kalusteet, joiden muotokieli on olemukseltaan arvokkaampi. Toisaalta keisarinnan tilat sijaitsivat palatsin toisessa kerroksessa eli näyttävässä pääkerroksessa ja keisarin tilat sen yläpuolella, ulkoisesti vaatimattomammassa kolmannessa kerroksessa. Ilmeisesti tilojen sijaintia palatsin ylimmässä kerroksessa pidettiin kuitenkin keisarin kannalta arvokkaampana asiana kuin alemman kerroksen ulkoisesti hienompia huoneita. Tämä tekee palatsin tilojen hierarkiasta eräällä tavoin kompleksisen ja kertoo siitä, ettei rakennusta ollut alun perin suunniteltu keisarilliseksi palatsiksi eivätkä muutostyöt käyneet ongelmitta.

³¹ KA, TPK:n arkisto, Fa 2: keisarillisen palatsin inventaarioluettelo 1845.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Tasavallan Presidentin Kanslian arkisto/Keisarillisen palatsinhoitajan arkisto (TPK)
Fa 1-2 Kirjeistö 1837–1855

Rakennushallituksen arkisto (RakH)

Gr 1-2 Tilitykset keisarillisen palatsin ylläpidosta 1838–1849

Kirjallisuus

Blomstedt, Yrjö 1992. Kaupakartanosta keisarilliseksi palatsiksi ja tasavallan presidentin linnaksi. *Linna*. Toim. J. Kalela, S. Peisa & K. Immonen. Otava: Helsinki.

Chenevière, Antoine 1988. *Russian Furniture. The Golden age 1780–1840*. The Vendome Press: New York.

Illjustracia, Eštšened"l'noe izdanie vsego poleznago i izjaštšnago. № 55, Subbota 24 Nojabrja 1845.

Nikula, Riitta 1992. Linnan arkkitehtuuri. *Linna*. Toim. J. Kalela, S. Peisa & K. Immonen. Otava: Helsinki.

Pettersson, Susanna 2004. *Lumoutuneet. Tarinoita taiteen keräilystä 1800-luvun Suomessa*. WSOY: Helsinki.

Stratmann-Döhler, Rosemarie 1994. Heinrich Gambs (1765–1831). *Ein Jahrhundert Möbel für den Fürstenhof. Karlsruhe, Mannheim, Sankt Petersburg*. Toim. R. Stratmann-Döhler & W. Wiese. Jan Thorbecke Verlag: Sigmaringen.

The Winterpalace Saint Petersburg 1995. Ed. Emmanuel Ducamp. Alain de Gourcuff Éditeur: Paris.